

АДВОКАТ — ЗАХИСНИК

Мабуть, перше, що впадає в око при зіставленні цих слів, — часткова схожість їх значень і різниця у походженні. Адже й справді, якщо в іменнику *захисник* — всуціль питомо українські морфеми (префікс *за-*, корінь *хис-*, суфікс — *ник*), то *адвокат* сягає коренями латині, де *advocatus* буквально означало *закликаний*. У нашій мові, як і в багатьох інших, воно закріпилося на позначення фахівця, який надає «професійну правову допомогу населенню, установам, підприємствам і організаціям порадами, складанням юридичних документів і головним чином захистом їхніх інтересів на суді» (*Словник іншомовних слів*. — К., 1985). Із таким прямим, стилістично нейтральним значенням це іншомовне запозичення функціонує в усіх сферах сучасного мовного вжитку — від офіційно-ділової та наукової до розмовно-побутової: *Адвокат цілеспрямовано захищає людину в рамках закону* (з мови документів); *Після одержання диплома за спеціальністю юрист [США] зобов'язаний скласти вступний іспит до комісії адвокатів* (з газ.).

Пряме значення цього слова переконливо ілюструють також приклади з творів художньої літератури — як класичної, так і сучасної: [Мартіан]: *Ти в'язнів не одвідуєш на те, щоб я їх міг з темниці визволяти, боронячи їх справ, як адвокат* (Леся Українка); *Було тут двоє італійців, молодий чоловік і молода жінка.., якийсь адвокат чи якийсь інший пан з жінкою* (М. Грушевський).

Однак *адвокат* — не єдина в українській мові назва професії 'юрист, який захищає обвинуваченого на суді'. *Словник синонімів* (К., 1999. — Т.1) подає ще кілька значеннєво близьких слів, які творять послідовний синонімічний ряд: *адвокат* — *захисник* — *оборонець*, *оборонник* — *речник*. Кожен із елементів наведеного ряду має свій ступінь віддаленості чи наближеності стосовно термінологічної лексеми *адвокат*. Функціонально необмеженим виявляється слово *захисник*, тоді як при *оборонець* є помітка *рідковживане*, а *речник* марковано як *застаріле*. Зважмо, проте, що у творах українських письменників та публіцистів усі названі слова є синонімами, у багатьох контекстах вони значеннєво заступають один одного, експресивно увиразнюють художню мову: *Опісля говорить оборонець Гната* (М. Коцюбинський); *Бідні злочинці божились, благали, слухали журно своїх речників* (О. Олесь). Сміслова співзвучність стає особливо помітною тоді, коли такі синоніми творять стилістичну фігуру градації: *Оборонець покривджених, захисник безсилих, — адвокат потребує не тільки сухих приписів права, але й живого огненного слова* (І. Огієнко); *Дмитро вважав обов'язком бути її [Катрі] адвокатом і оборонцем у всяких справах* (М. Грушевський).

У художньому стилі синоніми допомагають урізноманітнити, індивідуалізувати мову автора. Офіційно-ділова мова, позбавлена будь-яких конотацій, навпаки, вимагає максимальної чіткості та термінологічної прозорості. Тому рідковживані, застарілі, експресивно забарвлені чи багатозначні слова не тільки порушують загальну тональність викладу, а й можуть призвести до небажаної двозначності висловлювань. З цього погляду для офіційного називання особи, яка здійснює фаховий судовий захист обвинуваченого, сучасна стилістична норма рекомендує вживати лексему *адвокат*. Від неї утворюємо розгорнутий словотвірний ряд нормативних назв та означень на зразок: *адвокатство, адвокатування, адвокатура, адвокатський*. У реєстрі *Орфографічного словника української мови* зафіксовано також спільнокореневе розмовне дієслово *адвокатувати* — 'працювати, бути адвокатом'.

Питомий український іменник *захисник* демонструє значно ширший спектр лексичних значень. В академічному *Словнику української мови* він має такі тлумачення: «1. Той, хто захищає, обороняє кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару ворожих, небезпечних і т. ін. дій. 2. Той, хто пильно стежить за недоторканістю чого-небудь. 3. Той, хто відстоює на суді інтереси обвинуваченого; оборонець. 4. Той, хто у складі спортивної команди здійснює захист під час гри у футбол, хокей і т. ін.». Пересвідчуємося, що значеннєвий перетин лексем *адвокат* і *захисник* відбувається тільки в одній із чотирьох позицій. У зв'язку з цим

спостерігаємо цікавий процес смислово-експресивних взаємозміщень. З одного боку, у менш офіційних та неофіційних комунікативних ситуаціях *захисник* (у 3-ому значенні) безболісно заступає лексему *адвокат*, зберігаючи первинну семантичну цілісність позначуваного поняття: *Порадивившись, громада постановила своїм коштом узяти Іванові захисника* (з журн.); *Захисник й судді об'їдались останнім мужицьким скарбом...* (М. Стельмах). З другого боку, в сучасній мовній практиці чітко простежується орозмовлення слова *адвокат*, розширення його вузькофахової семантики до загальнішої 'той, хто захищає кого-небудь; заступник': *Я можу про це поговорити сама. Мені не потрібні адвокати* (С. Голованівський); *Украї роздратований, Юрко у цю мить ненавидів своїх непрошених адвокатів* (Ф. Малицький).

А що ж згадане у синонімічному ряду колоритне слово *речник*? Колись воно й справді значеннево дублювало лексеми *адвокат* та *захисник*. Однак із часом ця семантика стала периферійною, поступившись місцем іншому, більш загальному значенню 'виразник чиїхось поглядів, інтересів і т. ін.; поборник, прихильник кого-, чого-небудь' (пор.: *речник народного депутата, речник українського зовнішньо-політичного відомства* та ін.).

Отже, вслухаймося у глибинне звучання слів *адвокат*, *захисник*, будьмо *речниками* рідної мови.

Галина Сюта